

W **DÖMÖTÖR ADRIENNE**

ÚT EURÓPÁBA

DÜRRENMATT: AZ ÖREG HÖLGY LÁTOGATÁSA

szenderke Ascher Tamás

Talán még el lehetne menekülni, talán volna hol újrakezdeni. Alfred III (Kulka János) mindenesetre nekivág az útnak. Nincs mit veszítenie: már jó ideje tudja, hogy az életével játszik, ha marad. Mégsem jut tovább az állomásnál. És nem azért, mintha a gúlleniek útját állnák; ők éppen csak feltűnően jelen

vannak, mint mindig. De az elgyötört, rettegő embernek ez pontosan elég ahhoz, hogy rájöjjön — inkább megérezze, semmint megértse —: nincs menekvés, nem létezik másik világ. A bőrröndjére roskadt III már beletörődött kiszolgáltatottságába.

Kevés idősebb darabot lehetne ma Ma-

gyarországon bemutatni, mint Dürrenmatt példázatát a pénz mindenhatóságáról. Színpadra állítása egyszerre hálás és hálátlan feladat: tanmesejellegéből fakadóan az előadások nem sokban különböznek egymástól; úgy tűnik, nehéz (lenne) beavatkozni a drámába, amely egyszerre annyira egyértelmű és annyira jó, és amelyet a szerző ráadásul utasítások és magyarázatok garmadával is ellátott. (Talán ezért van, hogy a mű előadásairól szóló kritikák zöme szívesen boncolgatja magát a darabot.) *Az öreg hölgy látogatása* a ma Kelet-Európájában mégis nyilvánvalóan máshogy szól — ha az előadás jó, és a kaposvári az, ennyit megelőlegezhetünk —, mint korábban; a tragikus komédia magyarországi előadástörténetéből kiolvasható, hogyan érte utol a lefékezett kelet-európai idő a dürrenmatti víziót. Kezdetben a bemutatók (a kritikai vissz-

hang szerint) a pénz uralta „kinti” világról beszéltek. Később (a hetvenes évek végén Paál István rendezésében) már rólunk is szólt a mese, majd a múlt rendszer utolsó éveiben (Gothár Péter színrevitelében) azt is láthattuk, hogyan foszlik szét a nagy illúzió: a lelkes balekokat a hölgy végül jól cserbenhagyta. Ma már aligha hökkent meg a tanmese: benne élünk világában. És akár csak Alfred III számára — számunkra sem létezik másik világ. Nézzünk hát körül itt alaposabban — szólítja fel a nézőt Ascher Tamás rendezése, amely igen rideg, elriasztó képet fest az esendőség, gyöngesség még nagyon is emberi megnyilvánulásainak fedezékében kibontakozó elvadulási folyamatról. Ascher választ két remek főszereplőt (a Molnár-Kulka szereposztásról beszéltek, Bezerédit nem láttam), akik nagyon erős Claire-III ellentétpárt alkotnak, biztos kézzel mozgatja a gülleniek kisebb-nagyobb csoportjait, Kulkával pontosan kidolgozza az IIIben és az III körül zajló változások stációt, és — hűségesen követi Dürrenmattot.

Az öreg hölgy: *Molnár Piroska*. Mikor nagyestélyiben, műkezén is gyűrűkkel felcicomázottan

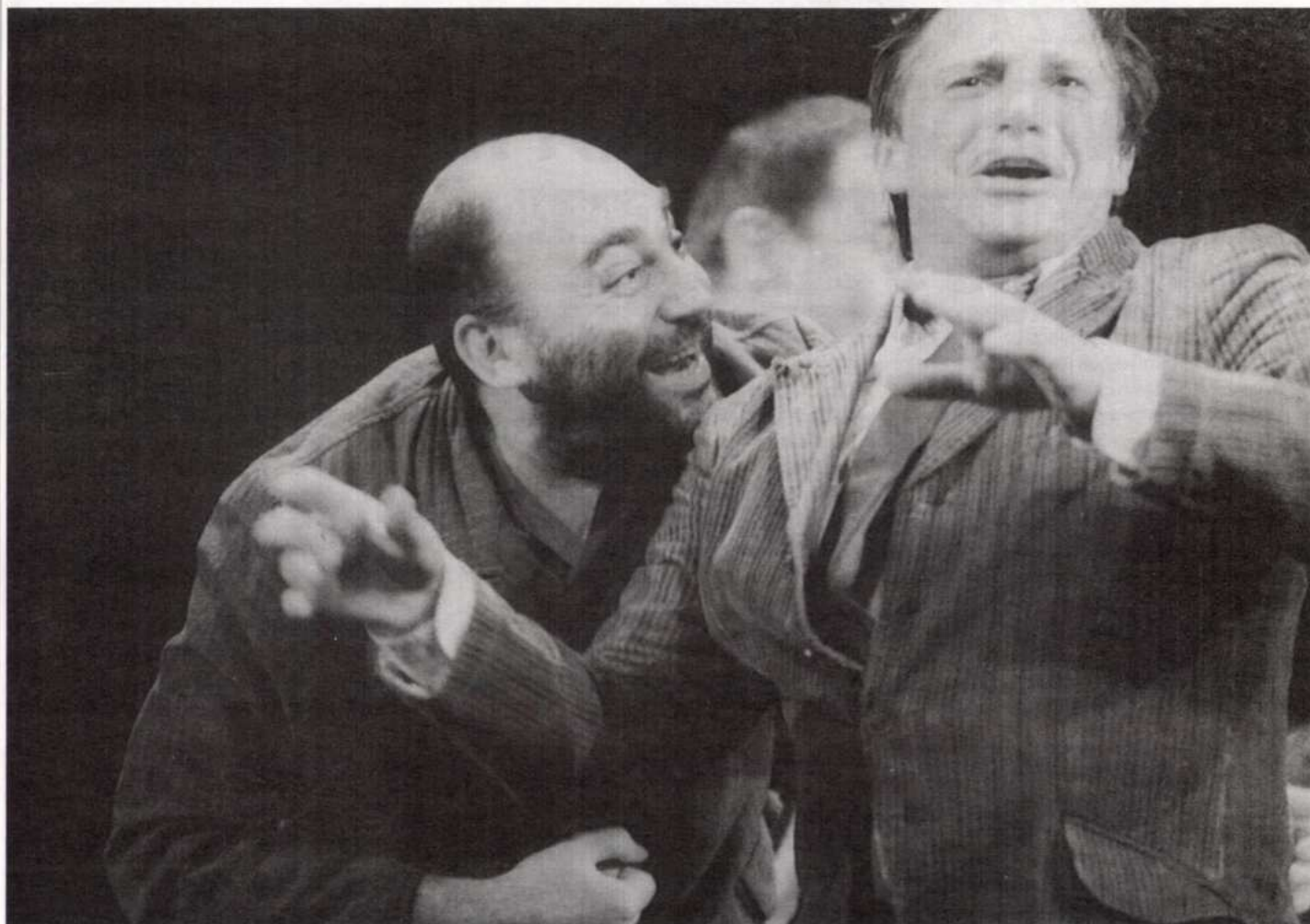
Molnár Piroska (Claire), Hunyadkürti György (Orvos) és Kovács Zsolt (Tanár)

betoppan a lompos, rosszkedvű gülleniek közé, és soha nem remélt összeget kínál nekik, egy pillanatra mindenkiben benne reked a szó, hogy azután annál nagyobb örömujjongás törjön ki. Claire Zachanassian hosszú hatásszünetet tart (terve kivitelezéséhez a legcélszerűbb, ha az emberek máris a zsebükben érzik a pénzt), és csak azután közli feltételét, szárazon és határozottan: egykori hűtlen szerelmének, Illnek meg kell halnia. A szeme sem rebben, amikor a Polgármester (Spindler Béla) inkább idegesen, mint felháborodottan visszautasítja az ajánlatot. Ismeri az embereket, nehéz volna meglepni. Fagyos nyugalomban, szoborarcán, kimért beszédében magabiztosság: csak idő kérdése az egész.

Bár bünt emleget és megváltást ígér, egyáltalán nem emlékeztet a görög sorstragédiák hősnőire (ahogy a Tanár látni szeretné), nincs benne semmi fenséges, de nem is egyszerűen csak aljas. Túl van már az emberi jellemzők világán. Az

ézelmek régen elhagyták. Leereszkedően, valódi érdeklődés nélkül közeledik az emberekhez. Ijesztő, taszító jelenség. Egyetlen dolog foglalkoztatja: megvalósítani a több évtizede érlelt tervet. Bosszúvágyát nem szenvedély tüzesíti, nem azért jött, hogy legalább holtan birtokolhassa szerelmét; a múltból éppen olyan szenttelen arccal, kopogó hangon beszél, mint III Capri szigeten máris készen álló mauzóleumáról. A güllenieket megveti, mint valamely csoportos állatkísérlet visszataszító egyedeit. Vár. Jelenléte súlyos és nyomasztó.

III: *Kulka János*. Őszinte érdeklődés és büntudat nélkül fogadja az öreg hölgyet, csak a pénzét akarja kiudvarolni, ahogy a város elvárja tőle. A hölgy ajánlata mintha először el sem jutna a tudatáig. Az első hitelbe vett italok, sietve elmajszolt csokoládék azután gyanakvóvá teszik. Vesztes helyzetében hamar éleslátóvá válik. Egyre jobban irritálja a növekvő elegancia és jókedv. Elkeseredetten keres védelmet, és jól érti, miről szólnak valójában azok az üres mondatok, amelyekkel mindenhonnan kitéssékelik. Magyarázatot kér a változásokra, kezd türelmetlen len-

ni, de a hangját soha nem emeli meg, egyetlen pillanatra sem agresszív.

Kudarcba fulladt menekülési kísérlete után már nem érheti meglepetés. Tisztában van helyzetével, átlát a güllenieken, sokkal jobban, mint ők saját magukon. Mostantól ő is csak vár, mint az öreg hölgy. Arcára visszaköltözik a nyugalom, hangjába visszatérnek a színek: elfogadta a megváltoztathatatlan és lebírt a félelmét. Még örülni is tud családjá gazdagodásának, Güllen fellendülésének. Éppen csak azt sajnálja kicsit, hogy ő már nem fogja élvezni mindezt. Szánja a güllenieket, de az öngyilkosságra felkínált lehetőséget nagyon határozottan utasítja vissza. Önsajnálattól mentesen statisztái a tömegkommunikáció közvetítette, alapítványtétellé stilizált nyilvános kivégzésén. Pátosz nélkül áll kivégzői előtt.

Nem hős — nem lehet tiszte helyre tolni a ki-zökkent időt —, szerepét nem felvállalta, csak beletörődött. Halála sem katartikus, ahogy ebben az előadásban rideg intézkedéssorozat marad Claire utolsó megjelenése is. Nincsenek érzelmek, tények vannak. Az öreg hölgy győzött.

Kulka János (Alfred III) és Spindler Béla (Polgármester) (Simara-fotók)

Güllen polgárai faarcú, kórusban imádkoznak boldogságuk és jólétük megmaradásáért, miközben a (Khell Zsolt tervezte) szürkésfekete, kopott állomás csillogó pályaudvarra változik, körülötte színes neonfeliratok világvárosias erdejével. Güllen eljutott Európába. És ehhez nem is kellett mást tennie, mint — miután elindult a könnyebb ellenállás irányába — kicsit nem gondolkodni, azután kicsit háritani, mellébeszélni, majd nagyot hazudni és végül gyilkolni. (A város lakossága az előadásban elsősorban tömegként van jelen, kevésbé válnak ki belőle karakteres figurák. A városi vezetők is egyre jobban hasonlítanak egymásra: viselkedésben, gesztusokban, gondolkodásban. Nem fontos az sem, ki öli meg végül Illt. A bűn közös.) Az öreg hölgy bosszúja Güllen összes lakosát sújtja, akiknek emberségük porlik szét, amikor tettüket sikerül igazgátszolgáltatássá ideologizálni, amikor már hiszik is, amit mondanak, hogy a szegénység egyetlen oka a bűnös Alfred Ill.

Az előadástól — igazi ascheri módon — távol áll mindenfajta kikacsintás és aktualizálás (Szakács Györgyi jelmezei is a darab keletkezési korának divatját idézik); csak megszólít, megborzongat és magunkra hagy. Úgy képelem, a bemutatóval Dürrenmatt is elégedett lenne.

Dürrenmatt: Az öreg hölgy látogatása (Csíky Gergely Színház, Kaposvár)

Fordította: Fáy Árpád. *Dramaturg:* Eörsi István. *Diszlet:* Khell Zsolt. *Jelmez:* Szakács Györgyi. *Zeneszerző:* Dévényi Ádám. *A rendező munkatársa:* Tombor Zsuzsa. *Rendezte:* Ascher Tamás.

Szereplők: Molnár Piroska, Ottlik Ádám, Gyuricza István, Znamenák István, Némedi Árpád, Kulka János/Bezerédi Zoltán, Tóth Eleonóra, Kovács Zsuzsa, Tóth Richárd, Spindler Béla, Szula László, Hunyadkürti György, Kovács Zsolt, Kelemen József, Karácsony Tamás, Lipics Zsolt, Kósa Béla, Urbanovits Krisztina, Tóth Géza, Utasi Csaba, Csernák Árpád, Fekete Katalin, Szigethy Brigitta, Márton Eszter, Hock László, Szentgyörgyi István, Lecső Péter, valamint Antal Mária, Ébl Helga, Horváth Zita, Kovács Árpád László, Nagy Imre, Székely György, Szűcs Zoltán, Kiss István, Nagy Róbert, Herczeg Tibor.